

Förändringar i svensk arbetskraftsinvandringspolitik 1954–2014

Denis Frank

I denna artikel jämförs svensk arbetskraftsinvandringspolitik i två tidsperioder, nämligen 1954–72 och 2008–14. I båda perioderna utökades möjligheterna för utländska medborgare att resa in i Sverige för att arbeta. Det finns viktiga skillnader mellan invandringspolitiken i de två perioderna. En viktig skillnad gäller restriktionerna i migranternas arbetsmarknadsrörlighet; en annan skillnad gäller i vilken mån och på vilket sätt det infördes tidsbegränsningar i migranternas vistelse och arbete i Sverige. Artikeln undersöker hur sådana restriktioner är relaterade till olika sociala intressen.

Svensk invandringspolitik reformerades 2008, vilket syftade till att öka arbetskraftsinvandringen från länder utanför EU/EES. Det blev enklare för arbetsgivare att rekrytera utländska medborgare, och samtidigt begränsades de fackliga organisationernas inflytande över arbetskraftsinvandringen. De största grupperna arbetskraftsinvandrare kom 2014 från Indien, Thailand och Kina. En betydande del av de nya arbetskraftsinvandrarerna rekryteras till kvalificerade yrken, som dataspecialister, men det har också skett en betydande invandring för att utföra enklare arbeten, såsom bärplockning (Migrationsverket 2016b).

Liberaliseringen av invandringspolitiken ingick i ett bredare europeiskt sammanhang. Inom EU hade frågan om ökad arbetskraftsinvandring från länder utanför EU diskuterats en längre tid. Det skedde en liberalisering av arbetskraftsinvandringspolitiken bland medlemsländerna, och EU genomförde viss harmonisering av politiken, till exempel när det gäller immigration av kvalificerad arbetskraft (Calleman & Olsson 2015a).

FÖRFATTARE

Denis Frank, universitetslektor, Institutionen för sociologi och arbetsvetenskap, Göteborgs universitet
denis.frank@socav.gu.se

Denna forskning stöds av Riksbankens Jubileumsfond (projektnummer: P12-1028:1).

Det har vuxit fram en ganska omfattande litteratur om arbetskraftsinvandringen till Västeuropa sedan början av 2000-talet. I en del av litteraturen om den nya arbetskraftsinvandringen finns en implicit jämförelse med den omfattande arbetskraftsinvandringen till Västeuropa 1945-73. Perioden 1945-73 är fortfarande en formativ period i europeisk migrationshistoria: denna tidigare period påverkar hur regeringar ser på arbetskraftsinvandring och i vilka länder etniska minoriteter har sitt ursprung (Ellermann 2013; Messina 2007). Arbetskraftsinvandringen under denna tidigare period hade emellertid en annorlunda karaktär än den nuvarande: den sporrades av en exceptionell ekonomisk tillväxt, och migranterna anställdes ofta i den växande tillverkningsindustrin. Immigrationen pågick under en period när de västeuropeiska välfärdsstaterna utvidgades och sociala ojämlikheter minskade. I en del länder hade arbetarrörelsen stort inflytande på den politiska utvecklingen. Den historiska kontexten hade förändrats när arbetskraftsimmigration återigen blev en viktig fråga i slutet av 1990-talet

Sverige var ett av de viktiga mottagarländerna 1945-73 (Messina 2007). Den första stora gruppen arbetskraftsinvandrare anlände till Sverige 1947, och 1954 instiftades en utlänningslag som var mycket liberal vid denna tid (Lundh & Ohlsson 1999). Förändringarna av invandringsreglerna gynnade en omfattande immigration under 1950- och 1960-talen. Den största delen migranter kom från Finland men det förekom också en betydande immigration från medelhavsområdet. I denna artikel jämförs den svenska invandringspolitiken 1954-72 med den som infördes 2008. Invandringspolitiken i de olika perioderna präglades av olika politiska maktförhållanden och den bredare historiska kontext i vilken migrationen skedde. Den historiska jämförelsen avser att belysa det som är specifikt i de olika periodernas immigrationspolitik.

Stater använder olika medel för att styra migration. I den tidigare forskningen skiljs mellan inre migrationskontroll och yttre migrationskontroll (Lahav & Guiraudon 2000), eller annorlunda uttryckt kontrollen av statsgränserna och kontrollen av de utländska medborgare som redan befinner sig på statens territorium. Den yttre kontrollen avser att styra det antal som reser in, medan den inre kontrollen är intimt förbunden med de rättigheter som migranter beviljas, till exempel om de får bosätta sig var de önskar i invandringslandet. Denna artikel fokuserar den inre kontrollen och dess relation till den yttre kontrollen.

När utländska medborgare väl fått tillstånd att vistas och arbeta i ett land tenderar de att vara utsatta för en övervakning och kontroll från myndigheternas sida, och i en del fall kan även icke-statliga aktörer involveras i övervakningen, som arbetsgivare och fackliga organisationer. Den specifika utformningen av övervakningen påverkar migranterns möjlighet till uppåtgående social mobilitet, deras arbetsmarknadsrörlighet och deras relation till arbetsgivare. Om en migrant till exempel är förbjuden att byta arbetsgivare ökar det sannolikt beroendet av denna

arbetsgivare och därmed maktskillnaden mellan dem. Det uppstår sannolikt en annan relation till arbetsgivaren om migranten har permanent uppehållstillstånd än om denna utför arbete i invandringslandet under en bestämd tidsperiod. Det finns betydande variation i hur och i vilken omfattning migranter övervakas i olika kontexter.

Förändringar av migrationskontrollen formas av ett antal olika förhållanden, såsom politiska institutioner, maktförhållandet mellan olika sociala aktörer och den historiska kontext i vilken migrationen sker. Denna artikel fokuserar hur förändringar av migrationskontrollen förhåller sig till olika aktörers intressen och hur dessa aktörer påverkat migrationskontrollen i perioderna 1954-72 och 2008-14. Förändringar av migrationskontrollen i de olika perioderna var förbundna med motsättningar mellan i synnerhet LO och arbetsgivar sidan. Detta gäller särskilt 1954-72 men också 2008-14. Under perioden 1954-72 anställdes den stora majoriteten av migranterna i yrkesområden som organiseras av fackförbund i LO. Yrkesfördelningen bland migranter är mer klassmässigt komplex efter 2008: det har skett betydande invandring både till typiska arbetarklassyrken och till högkvalificerade tjänstemannayrken. Förändringarna 2008 ledde emellertid till negativa reaktioner framför allt från LO, som i högre grad än TCO och SACO uppfattade sina intressen som hotade (Neergaard 2015).

Två typer av statlig kontroll av migranter är särskilt viktiga för deras ställning i invandringslandet och deras relation till arbetsgivare. Den ena gäller i vilken mån migranter har rätt att byta arbetsgivare som de önskar, och den andra gäller eventuella tidsbegränsningar av migranternas vistelse i invandringslandet. I Sverige utförs dessa typer av kontroll via uppehållstillståndet och arbetstillståndet, vilka arbetskraftsmigranter måste ha om de ska vistas lagligt i landet. Artikeln ska ge svar på följande frågor: Hur inskränktes migranternas arbetsmarknadsrörlighet under perioderna 1954-72 och 2008-14? I vilken mån och på vilket sätt tidsbegränsades migranternas vistelse och arbete i Sverige under de olika perioderna? Hur förhåller sig kontrollen av migranter i de olika perioderna till olika sociala intressen i Sverige?

En hypotes som ska undersökas är att arbetsgivare och inhemska arbetare har motstridiga intressen i regleringen av immigration (Tichenor 2002; Zolberg 1999). Jag antar emellertid inte att sociala aktörer uppfattar vad som är deras intresse i migrationsfrågor på exakt samma sätt i olika situationer. En social aktör kan definiera sitt intresse delvis annorlunda från en kontext till en annan (Tichenor 2002 s. 23-26). Även om till exempel fackliga organisationer tenderar att vara mer restriktiva än arbetsgivarorganisationer ifråga om arbetskraftsimmigration (Zolberg 1999), kan de i vissa situationer ge sitt stöd åt ökad immigration därför att den anses nödvändig för att lösa arbetskraftsbrist.

Den inre migrationskontrollen har analyserats ur olika perspektiv i den internationella forskningen. Lahav och Guiraudon (2000 s. 65-67) menar att det sedan 1980-talet blivit allt vanligare att privata aktörer, såsom arbetsgivare, involveras i den inre kontrollen i EU och USA (se även Lahav 1998; Kemp & Rajjman 2014). Andra forskare har analyserat den kontroll och övervakning som mer specifikt riktas mot migrantarbetare och de konsekvenser den har för migranter (Cohen 1997; De Genova 2002; Miles 1987). Denna artikel hävdar att det skett viktiga förändringar av kontrollen av migrantarbetare i Sverige, vilka delvis bör förstås som en ökad involvering av privata aktörer. Den hävdar att det finns skarpa skillnader mellan perioderna 1954-72 och 2008-14 i hur migrationskontrollen utförs, vilka delvis förklaras av en förändring i maktbalansen mellan olika sociala aktörer.

Metoden som används är en kvalitativt orienterad komparativ metod. Den komparativa metoden associeras ofta med jämförelse av nationalstater, men det är möjligt att jämföra även historiska perioder (Boltanski & Chiapello 2007). Artikelns primärdata består av dokument som producerats av statliga myndigheter och sociala aktörer som är involverade i migrationen. Ett centralt dokument i undersökningen av perioden 2008-14 är den borgerliga regeringens proposition om revideringar av utlänningslagen (Regeringens proposition 2007/08: 147). Viktiga dokument i undersökningen av perioden 1954-72 är producerade av Arbetsmarknadsstyrelsen. Arbetsmarknadsstyrelsen spelade en central roll i implementeringsprocessen 1954-72 och initierade en del avgörande policy-beslut.

I följande avsnitt diskuteras teorier om förändringar i migrationspolitiken och hur begränsningar i migranternas rättigheter behandlats i den tidigare forskningen. Därefter följer en översikt av arbetskraftsmigrationen till Sverige under efterkrigstiden, vilken introducerar viktiga förändringar i migrationskontrollen. Därefter görs den historiska jämförelsen.

ANTAL OCH RÄTTIGHETER

Förändringar av migrationspolitiken påverkar samhälleliga intressen utifrån två olika dimensioner. Den ena typen av intressen härrör från de klasskillnader som den kapitalistiska ekonomin skapar. Politiken i denna dimension formas av den klasskompromiss som ingåtts, och den specifika sammansättningen av ekonomiska intressen i samhället. Arbetsgivare tenderar att förespråka omfattande immigration därför att det ökar arbetskraftsutbudet och sänker lönekostnader, medan inhemska arbetare tenderar att inta en mer restriktiv hållning till immigration, eftersom den riskerar att försämra löner och arbetsförhållanden (Zolberg 1999). Arbetsgivare har större möjligheter att få gehör för sina krav om en expansiv migrationspolitik, bland annat därför att de tenderar att vara starkare organiserade än inhemska arbetare (Freeman 1995). Arbetsgivares inflytande varierar emellertid

mellan olika länder. I USA har arbetsgivare till exempel utövat ett större inflytande på immigrationspolitiken än i skandinaviska länder.

Immigration har dessutom en kulturell dimension som Zolberg (1999) kallar för "identitetsdimensionen". Immigration påstås påverka mottagarlandets "levnadssätt", "identitet", "enhetlighet" eller dylikt. En del individer upplever att immigration hotar invandringslandets nationella identitet eller levnadssätt, och deras reaktioner kan ta sig främlingsfientliga former. Existensen av dessa två inressedimensioner – en ekonomisk dimension och en kulturell – ger en förklaring till de "oheliga" koalitioner som kan uppstå i migrationsfrågor, till exempel att både konservativa nationalister och inhemska arbetare kräver en restriktiv immigrationspolitik. De för emellertid fram dessa krav av olika skäl: den ena gruppen uppfattar att immigration hotar den nationella identiteten och den andra att den hotar löner och arbetsförhållanden.

På motsvarande sätt kan de uppstå "oheliga" koalitioner för en expansiv immigrationspolitik mellan till exempel arbetsgivare och vänsterliberala grupper (Zolberg 1999). Även detta sker utifrån olika skäl: arbetsgivare kan kräva ökad immigration därför att det sänker lönekostnaderna, medan dessa vänsterliberala grupper kanske stödjer kraven på ökad immigration utifrån ett mångkulturalistiskt ideal. De hävdar att mottagarlandet klarar av och rentav mår bra av de kulturella förändringar som immigration medför.

Denna artikel undersöker även förändringar i migranternas rättigheter. Inställningen till migranternas rättigheter bland inhemska arbetare och arbetsgivare är ofta omvänd den ovan. Inhemska arbetare tenderar att förespråka utvidgning av migranternas rättigheter, eftersom det stärker migranternas position i förhållande till arbetsgivare (Tichenor 2002). Det gör det enklare att organisera migranter, och därmed försvara löner och arbetsförhållanden (Haus 2002). Arbetsgivare, å andra sidan, tenderar att förespråka begränsningar i migranternas rättigheter (Tichenor 2002). De kan förespråka svag reglering av arbetsvillkor och att migranter inte får byta arbetsgivare som de önskar.

En viktig fråga när det gäller migranternas rättigheter är om och under vilka förutsättningar migranter beviljas en permanent status. Man kan skilja mellan två olika typer av reglering av migranternas möjlighet till permanent status: den ena betecknas gästarbetarpolitik och den andra politik för permanent bosättning (Hammar 2009). Dessa utgör två ytterpoler, och många stater befinner sig någonstans mellan dessa poler. Politik för permanent bosättning brukar framför allt associeras med de klassiska bosättningsländerna, som USA och Australien. Dessa har under viktiga perioder av sin historia fört en politik för permanent bosättning. Gästarbetarpolitik har associerats med Västtyskland, Schweiz och Österrike under perioden 1945-73 (Ellermann 2013). Under 1945-73 var det i dessa länder en ambition att migranter skulle resa tillbaka till sina hemländer efter en tids arbete.

Gästarbetersystem har emellertid blivit ett vanligt arrangemang även sedan 2000-talet.

Stater inför ofta begränsningar i migranters möjlighet att byta arbetsgivare som de önskar. Robert Miles och Robin Cohen undersöker dessa begränsningar i migranters rättigheter utifrån ett neo-marxistiskt perspektiv. De menar att sådana restriktioner i migranters rättigheter förvandlar migranter till en form av ofria eller semi-fria arbetare. De betraktar faktiskt dessa migranter som en slags ättlingar till ofria arbetare tidigare i historien, som slavarbetare och olika former av kontraktarbetare. Miles och Cohen undersöker migrationen till Västeuropa under perioden 1945-73. Under denna period var migranter i många stater en form av ofria arbetare (Cohen 1997; Miles 1987).

Miles inför begreppet ofritt *lönearbete*, vilket skiljer sig från stränga former av ofritt arbete, som livegenskap eller slaveri. Ofritt *lönearbete* är en form av ofritt arbete som framför allt uppstår i sociala formationer där det fria lönearbetet är norm. Begreppet syftar framför allt till juridiska och politiska begränsningar i individers förmåga att sälja sin arbetskraft som de önskar (Miles 1987). Stater inför ofta sådana restriktioner i migranters möjlighet att sälja sin arbetskraft som de önskar, och det påverkar deras möjligheter till uppåtående social mobilitet och deras relation till arbetsgivare. Ett exempel är de olika kontraktmigrant-system som funnits i Europa. Migranter skriver på ett kontrakt som tvingar dem att arbeta för en viss arbetsgivare under en bestämd tidsperiod. Ett klassiskt exempel på kontraktmigranter i svensk historia är de ”galizier” som i början av 1900-talet rekryterades till de sydsvenska storjordbruken och till Ifö Kaolinbruk i Bromölla (Olsson 2002).

FÖRÄNDRINGAR I INVANDRINGSPOLITIK

Under perioden 1954-72 hade den största andelen arbetskraftsmigranter i Sverige sitt ursprung i Finland. Finland ingick i den gemensamma nordiska arbetsmarknaden. Nordiska medborgare kunde flytta till andra nordiska stater utan uppehållstillstånd och de behövde inte arbetstillstånd om de var anställda. Migrationen från Finland och andra nordiska länder är därför utesluten från följande diskussion om invandringspolitiken.

Det skedde viktiga förändringar av invandringspolitiken under perioden 1954-72. Den mest expansiva perioden när det gäller den yttre migrationskontrollen var 1954-67. Under denna period kunde icke-nordiska medborgargrupper resa in i Sverige som turister, och på plats i landet leta efter arbete och ansöka om arbetstillstånd (Lundh & Ohlsson 1999). Invandringspolitiken reformerades 1967-68. Reformerna tog två olika riktningar: det skedde en utvidgning av migranters rättigheter och samtidigt infördes restriktioner av inflödet av arbetskraftsmigranter

(Frank 2005; jämför Ruhs 2013). Migranter kunde inte längre resa in i Sverige som turister, och därefter ansöka om arbetstillstånd; både arbetstillstånd och anställning skulle vara ordnat före inresan till Sverige.

Arbetskraftsimmigrationen från icke-nordiska länder fortsatte några år efter 1967. Målet med reformerna 1967 var inte att sätta stopp för arbetskraftsimmigrationen – dessa reformer skedde några år senare – utan att satsa mer på en organiserad överföring av utländska arbetare. Arbetskraftsinvandringen från Sydeuropa ökade markant åren före 1967, vilket skapade problem för de implementerande myndigheterna. Det hade dessutom växt fram ett motstånd mot den liberala invandringspolitiken i fackföreningsrörelsen, vilket bidrog till förändringarna (Frank 2005; Lundh & Ohlsson 1999).

Arbetskraftsinvandringsperioden som startade efter andra världskriget tog slut 1972 i Sverige. Det skedde på ett speciellt sätt. De korporativa politiska institutioner som var på plats gav fackliga organisationer stort inflytande på arbetstillståndsansökningar. Fackförbunden fick tillsammans med arbetsgivareorganisationer yttra sig över arbetstillståndsansökningar och om dessa borde tillstyrkas eller avslås. Fackförbunden började 1972 regelbundet rekommendera att arbetstillståndsansökningar avslogs. Bakgrunden var en cirkulärskrivelse från LO till fackförbunden, där förbunden uppmanades att inta en mer restriktiv hållning. Eftersom myndigheterna vanligtvis följde fackförbundens rekommendationer, ledde detta till en kraftig begränsning av den utomnordiska arbetskraftsinvandringen (Hammar 2009; Lundh & Ohlsson 1999). Ett skäl till detta är att ansvariga myndigheter vid denna tid präglades av den korporativa idén att det skulle finnas ett samförstånd mellan parterna på arbetsmarknaden kring rekryteringen av utländsk arbetskraft. Det faktum att fackliga organisationer kunde utöva så starkt inflytande på invandringen har debatterats i Sverige, och det gav ett motiv åt den borgerliga regeringen att begränsa deras inflytande i den invandringspolitik som infördes 2008.

Under 1970- och 1980-talen ersattes arbetskraftsinvandring i stor utsträckning av invandring av anhöriga till tidigare migranter och asylsökande (Lundh & Ohlsson 1999). 1994 blev Sverige en del av EU/EES och därmed en del av det europeiska området av fri rörlighet. Det har skett betydande harmonisering av migrationsreglerna när det gäller den fria rörligheten inom EU. När det gäller arbetskraftsinvandring från länder utanför EU har den europeiska integrationen däremot gått långsammare. Det har skett viss harmonisering av politiken, till exempel när det gäller immigration av högkvalificerad arbetskraft och säsongarbetare, men medlemsländerna har fortfarande betydande makt att besluta om arbetskraftsinvandring från länder utanför EU (Boswell & Geddes 2011 s. 93).

De kommunistiska staternas kollaps i Östeuropa 1989-91 ledde till en förändring av migrationen till Sverige. En betydande del av den nya migrationen var

arbetskraftsmigration från till exempel Polen och de baltiska länderna. Det blev vanligare att företag, t.ex. inom byggnadssektorn, anlätade migranter utan arbetstillstånd, vilket skapade konflikter med fackliga organisationer (Frank 2012). 2004 skedde EU:s historiska utvidgning österut. Från denna tidpunkt fanns i praktiken inte längre några rättsliga restriktioner på immigrationen från de nya EU-länderna i Östeuropa. Detta skärpte konflikterna mellan fackliga organisationer och arbetsgivare som rekryterade migranter, och det försvagade de fackliga organisationernas inflytande över immigrationen.

När det gäller arbetskraftsinvandring från länder utanför EU bestod emellertid de politiska förändringar som gjordes 1967-68 i sina huvuddrag till 2008 (SOU 2006: 87 s. 89). Det skedde vissa förändringar av implementeringen av reglerna från 1967-68, och det har i huvudsak varit en restriktiv invandringspolitik: immigrationen var noggrant reglerad av staten, och fackliga organisationer var i stor utsträckning involverade i besluten kring arbetstillstånd.

Konflikter

De politiska striderna om invandringen sedan 1950-talet har i stor utsträckning gällt vilken roll fackliga organisationer, arbetsgivare, och statliga myndigheter ska spela. De olika aktörernas inflytande har varierat mellan olika perioder. Före 2008 dominerades invandringspolitiken *inte* av arbetsgivarintressen. Arbetsgivare hade visserligen ett betydande inflytande på invandringspolitiken 1954-67, men reformerna 1967-68 minskade detta inflytande. Vidare deltog fackliga organisationer i korporativa beslutsprocesser, vilka begränsade arbetsgivares möjligheter att påverka utformningen av invandringspolitiken.

Det hade i början av 2000-talet växt fram ett missnöje med den invandringspolitik som fördes, vilken uppfattades som stelbent och alltför restriktiv (Fahimi 2001; Ekenger & Wallen 2002). En viktig kritiker av den förda invandringspolitiken var Svenskt Näringsliv (SN). SN var drivande i kampanjen för att Sverige behövde öppna sina gränser för ökad arbetskraftsinvandring. En betydande del av SN:s krav kom senare att genomföras i 2008 års invandringspolitik (Cerna 2014).

Reformerna 2008 genomfördes av en borgerlig regering. Regeringens proposition fick emellertid stöd av ett parti i oppositionen, nämligen Miljöpartiet. Detta illustrerar ett centralt argument i Zolbergs teori, nämligen att konflikter om migration tenderar att ge upphov till ”oheliga” koalitioner (Zolberg 1999). De politiska aktörerna deltog i denna koalition av olika skäl. Ett viktigt motiv för den borgerliga regeringen att liberalisera invandringspolitiken var att göra det enklare för arbetsgivare att rekrytera utländska arbetare. De ekonomiska motiven bakom reformen var inget hinder för Miljöpartiet; partiet motsatte sig inte att det blev enklare för arbetsgivare att rekrytera utländsk personal. Ett viktigt drag i Miljöpartiets stöd för liberaliseringen inkluderade emellertid även en uppsättning ideolo-

giska och kulturella argument, såsom det värdefulla i att ha en öppen värld och hur samhället blir rikare av de kulturella förändringar som migration för med sig.

Före 2008 hade det emellertid växt fram en enighet om att Sverige var i behov av ökad arbetskraftsinvandring. Denna uppfattning accepterades efter hand även av Socialdemokraterna och Vänsterpartiet. Vad som framför allt skapade konflikter var istället hur denna nya invandringspolitik skulle utformas (Bucken- Knapp 2009). Vilket inflytande skulle fackliga organisationer ha på migrationen? Vilken roll skulle statliga myndigheter spela i rekryteringen av utländsk arbetskraft? Det har funnits starka korporativa arrangemang i svensk invandringspolitik. Reformerna 2008 rullade tillbaka dessa korporativa arrangemang, och försvagade fackliga organisationers inflytande på migrationen.

RESTRIKTIONER I ARBETSMARKNADSRÖRLIGHET

Migranternas rörlighet på arbetsmarknaden regleras på olika sätt i de olika perioder som undersöks. 2008 års invandringspolitik binder migranter både till en viss arbetsgivare och ett visst yrke. Under perioden 1954-72 begränsades migranternas arbetsmarknadsrörlighet enbart till ett visst yrke, såsom kock eller byggnadsarbetare, och inom det yrket hade de rätt att byta arbetsgivare som de önskade (AMS cirkulärmeddelande U:5/1967; Kungl. Arbetsmarknadsstyrelsens cirkulär U: 1, den 11 nov 1954).

När den första omfattande svenska utlänningslagen instiftades 1927 diskuterades frågan att binda arbetstillstånden till en bestämd arbetsgivare. Argumentet mot att introducera en sådan restriktion var att den utländska arbetaren därigenom ”skulle komma i en alltför beroende ställning i förhållande till arbetsgivaren” (Regeringens proposition 1927: 198, s. 54). Istället för att knyta den utländske arbetaren till en viss arbetsgivare beslutades 1927 att arbetstillstånden skulle gälla visst slag av arbete, såsom ”kontorsarbete, anställning såsom ingenjör inom verkstadsbranschen eller å flygmaskinsfabrik, såsom montör eller hembiträde m.m.” (Regeringens proposition 1927: 198, s. 54)

Fram till 2008 är detta hur migranternas arbetsmarknadsrörlighet begränsats av utlänningslagen. Det har skett vissa förändringar av hur denna restriktion formulerats i utlänningslagen och hur de implementerande myndigheterna tolkat denna del av lagen. Regeln har tolkats generöst i vissa perioder och restriktivt i andra perioder. Under 1970-talet skedde en allmän utvidgning av migranternas rättigheter; det skedde både i Sverige och i andra västeuropeiska länder (Hammar 2009; Miles 1987). I början av 1970-talet begränsades migranternas arbetsmarknadsrörlighet till ett visst yrke enbart under deras första år av anställning i Sverige. Efter ett år av anställning fick de arbetstillstånd utan några restriktioner alls (Kungl Arbetsmarknadsstyrelsens cirkulär U1, den 15 nov 1971). Emellertid utvecklades en mer res-

triktiv administrativ praxis perioden före reformerna 2008. Under perioden före 2008 skiljde implementerande myndigheter mellan temporära arbetskraftsmigranter och permanenta arbetskraftsmigranter (SOU 2006:87 s. 90-91). Temporära arbetskraftsmigranter var bundna till en viss arbetsgivare.¹ 2008 infördes denna restriktion i utlänningslagen och utvidgades till alla arbetskraftsmigranter (Regeringens proposition 2007/08: 147 s. 30-31). När migranter varit anställda i Sverige i två år upphörde de att vara knutna till en viss arbetsgivare. Efter två års anställning har migranter rätt att byta arbetsgivare som de önskar inom ett visst yrke.

För närvarande tillämpas denna regel generöst av Migrationsverket (Migrationsverket 2016a). Migranter är förvisso knutna till en viss arbetsgivare på ett sätt som inte var fallet under 1960-talet, men de har rätt att ansöka om att byta arbetsgivare, förutsatt att de kan finna en annan arbetsgivare.

Det faktum att migranter är knutna till en viss arbetsgivare gör dem till ofria lönearbetare och en form av kontraktmigranter (Miles 1987). Denna beskrivning gäller i högre grad 2008-14 än under perioden 1954-72. Denna restriktion gör migranter mer beroende av arbetsgivare än om de hade rätt att byta arbetsgivare som de önskar. Den tenderar att disciplinera dem till en mer medgörlig arbetskraft (Foucault 1993). De kan till exempel undvika att protestera mot dåliga arbetsvillkor och ojämlig behandling. Om de protesterar mot dåliga arbetsvillkor, riskerar de att förlora sin anställning och i förlängningen sin rätt att vistas i Sverige.

Hur motiverade regeringen att migranter bands till en viss arbetsgivare? Regeringen menade att detta arrangemang ”ligger i linje med att arbetstillstånd beviljats för att avhjälpa en enskild arbetsgivares svårighet att rekrytera” (Regeringens proposition 2007/08: 147 s. 30). Denna motivering ligger ganska långt ifrån vänster-liberala argument om det inneboende värdet av internationell migration och de kulturella förändringar som immigration för med sig, vilka förts fram av till exempel Miljöpartiet. Det är ett strikt ekonomiskt argument som prioriterar arbetsgivares behov.

De tre stora fackliga centralorganisationerna – SACO, TCO och LO – reagerade olika på invandringsreformen 2008. SACO stödde reformen, TCO var delvis kritisk till den, medan LO primärt var motståndare till den. LO har också upplevt de hårdaste konsekvenserna av reformen (Neergaard 2015). LO organiserar majoriteten av den traditionella arbetarklassen, och det har inom dessa yrken förekommit ett antal fall av grovt utnyttjande av migrantarbetare och rentav slavliknande arbetsvillkor (Johansson 2013; Woolfson m fl 2012). LO:s inställning till kraven på ökad arbetskraftsinvandring har varit ambivalent. LO har accepterat argumentet att Sverige har behov av ökad arbetskraftsinvandring. LO kräver emellertid en helt annorlunda invandringsmodell än den som infördes 2008 (LO

¹ Under denna tidigare period var det socialdemokratiska regeringar. Denna förändring har därmed inte införts enbart av den borgerliga regeringen.

2013). LO vill se en skärpning av gränskontrollerna, ökad statlig inblandning och att migrationen styrs mot yrken där det är arbetskraftsbrist. Å andra sidan har LO krävt en utvidgning av migranternas rättigheter på arbetsmarknaden, till exempel att arbetstillstånd inte ska vara knutet till en viss arbetsgivare och inte heller till en viss sektor av arbetsmarknaden.² LO har även krävt hårdare kontroller av att migranterna får löner som motsvarar vad inhemska arbetare får (LO 2013). Enligt 2008 års invandringsregler ska migranter visserligen betalas löner som ligger i nivå med kollektivavtalen eller det som är praxis inom yrket i fråga, men det har i realiteten förekommit ett antal fall där de betalats lägre löner (se till exempel Johansson 2013).

SN motsatte sig att migranternas arbetstillstånd knöts till en viss arbetsgivare. SN menade att ett sådant arrangemang inte gynnade rörligheten på arbetsmarknaden (Prop. 2007/08: 142, s. 30). Detta verkar gå emot standarduppfattningen om arbetsgivares attityder till migranternas rättigheter, som snarare är att arbetsgivare önskar begränsningar i migranternas arbetsmarknadsrörlighet (se Tichenor 2002). Vi behöver emellertid skilja mellan å ena sidan den generella organisationen för det svenska kapitalet, å andra sidan specifika arbetsgivare och sektorer av ekonomin. SN representerar sina medlemmars generella intresse (Murhem & Dahlkvist 2011). Det var däremot med hänvisning till specifika arbetsgivares behov att rekrytera migranter som regeringen motiverade att arbetstillstånden knöts till dessa (Prop. 2007/08: 147 s. 30). Även om SN motsatte sig detta arrangemang, så kan en sådan restriktion önskas av de arbetsgivare och sektorer som rekryterar migranter, eftersom det ger dem en mer stabil arbetsstyrka (jämför Frank 2005 s. 201-202; Kemp och Raijman 2014 s. 616). Under perioden 1954-72 skapade migranter rätt att byta arbetsgivare som de önskade inom ett visst yrke bekymmer för många företag. Många migranter arbetade enbart en kortare period hos en viss arbetsgivare, och flyttade därefter vidare till en annan plats. Detta skapade problem för företag som önskade sig låg personalomsättning (Frank 2005). Efterfrågan på arbetskraft var hög under denna period, och det gynnade en sådan rörlighet. Beslutet 2008 att binda arbetstillstånden till en viss arbetsgivare gör en sådan rörlighet svårare, vilket gynnar de arbetsgivare som rekryterar migranter.

GÄSTARBETARE ELLER PERMANENTA INVÅNARE?

En viktig fråga vid analys av invandringspolitik gäller regleringarna av hur lång tid som migranter får vistas i invandringslandet. Beviljas de uppehållstillstånd för en begränsad tidsperiod eller beviljas de permanent uppehållstillstånd? Under vilka förutsättningar beviljas de en permanent status? Det skedde viktiga förändringar av invandringspolitiken i detta avseende. Fram till 1967 kan invandringspolitiken

² LO:s ståndpunkt i denna fråga har förändrats. Inledningsvis stödde LO att arbetstillstånden bands till en viss arbetsgivare (Prop. 2007/08: 147).

karaktiseras som en blandning av gästarbetarpolitik och en politik som gynnade permanent bosättning. Vissa element i invandringspolitiken gynnade permanent bosättning, som en relativt generös familjeinvandringspolitik, medan andra element snarare är kännetecken i gästarbetarsystem. Arbetskraftsmigranter beviljades till exempel uppehållstillstånd med snäv tidsbegränsning. Det fanns inte heller några garantier att de så småningom skulle beviljas en permanent status. Fram till 1967 betraktade den administrativa byråkratin många arbetskraftsmigranter som temporära arbetare och inte som permanenta bosättare (Frank 2005).

Tidsbegränsningar i uppehållstillstånden (och arbetstillstånden) kan skapa en mer sårbar och medgörlig arbetsstyrka än om migranterna beviljas permanent status. Detta sker till exempel om en förutsättning för att beviljas förnyat uppehållstillstånd är att migrantarbetaren uppvisat ”skötsamt beteende” (Frank 2005). De ansvariga myndigheterna kontrollerar i dessa fall att migranter skött sig när de ansöker om förnyat uppehållstillstånd, vilket har disciplinerande konsekvenser. Skulle myndigheten göra bedömningen att migranten misskött sig i något avseende, till exempel inte kan behålla en anställning, så förlängs inte uppehållstillståndet.

Migranter från medelhavsområdet var utsatta för sådan kontroll under perioden 1954-67. Om migranter nyligen rest in i Sverige beviljades de uppehållstillstånd med en snäv tidsbegränsning; deras första uppehållstillstånd var giltiga 3-6 månader. När migranter vistats i Sverige ungefär ett år fick de uppehållstillstånd som gällde ett år (Frank 2005). Dessa begränsningar i uppehållstillstånden gjorde det möjligt för myndigheter anpassa omfattningen av invandringen till förändringar i efterfrågan på arbetskraft. Om det inte fanns en efterfrågan på migranters arbetskraft, kunde deras ansökningar om förnyat uppehållstillstånd avslås. Myndigheter kunde vidare ta hänsyn till migranters beteende när de beslutade om förnyat arbetstillstånd. En migrant kunde nekas förnyat uppehållstillstånd om han/hon ”visat sig arbetsovillig eller inte låtit anpassa sig till härvarande förhållanden eller bedömts vara säkerhetsrisk” (SOU 1967: 18 s. 199). Ansökningar om förnyat uppehållstillstånd avslogs i synnerhet ”på den grund att utläningen visat sig allmänt misskötsam” (SOU 1967: 18 s. 199). De flesta arbetskraftsmigranter som ansökte om förlängt uppehållstillstånd 1954-67 beviljades detta; ett viktigt skäl till det var den höga efterfrågan på arbetskraft. Migranterns beteende var emellertid regelbundet utsatt för en sådan granskning, vilket utgjorde ett system av övervakning och kontroll av migranterna (Frank 2005).

Detta omfattande system av övervakning fanns på plats till 1967, när den svenska regeringen skärpte gränskontrollen. Samtidigt med skärpningen av gränskontrollen 1967, fick immigranter en starkare position på arbetsmarknaden. Migrantarbetare från icke-nordiska länder fick, för det första, arbetstillstånd med längre giltighetstid än tidigare, vilket innebar att de utsattes för betydligt mindre

övervakning och kontroll av myndigheter. Migranter fick, för det andra, en garanti att deras arbetstillstånd i fortsättningen skulle förnyas. Denna garanti, tillsammans med den länge giltighetstiden i tillstånden, innebar att svensk invandringspolitik från 1967 förvisso kan beskrivas som en politik för permanent bosättning. Det blev, för det tredje, enklare för migranter att byta yrke som de önskade 1967 (AMS cirkulärmeddelande U:5/1967). Före 1967 kan migranter i Sverige beskrivas som ofria lönearbetare, men efter 1967 finns inte mycket kvar av detta ofria lönearbete.

År 1967 innebar således både hårdare reglering av ny invandring och en utvidgning av migranternas rättigheter. Det skedde en noggrann prövning av utomnordiska medborgare innan de släpptes in på den svenska arbetsmarknaden, och därför behövdes inte längre samma ingående kontroll av dem efter att de beviljats arbetstillstånd första gången. De återkommande kontrollerna betraktades som onödiga, och samtidigt slapp myndigheterna problemet att övervaka ett stort antal immigranter på arbetsmarknaden (Frank 2005). Uppmärksamhet och resurser kunde istället förflyttas till gränskontrollerna.

Invandringspolitiken 2008 skiljer sig från invandringspolitiken både 1954-67 och 1968-72. 2008 års invandringspolitik har gett arbetsgivare en viktigare roll i övervakningen av migranter. Möjligheten att vistas i Sverige är dessutom starkare beroende av migranternas förmåga att sälja sin arbetskraft i Sverige. I 2008 års system kan arbetstillstånden beviljas med en giltighet upp till två år, vilket är längre tid än under 1954-67. De får emellertid inte ha längre giltighetstid än den planerade anställningstiden. Samma princip tillämpas vid förnyelse av arbetstillstånd, och det innebär att tillståndens giltighet i praktiken kan bli betydligt kortare än två år. När migranter haft arbetstillstånd i Sverige i två år måste de ansöka om nytt arbetstillstånd, och de kan då få detta i ytterligare två år. Efter fyra års anställning kan migranter beviljas permanenta uppehållstillstånd i Sverige (Regeringens proposition 2007/08: 147).

Även om migranter kan beviljas arbetstillstånd med giltighetstid upp till två år, bygger 2008 års invandringsregler på premissen att det är arbetsgivarens efterfrågan på migranternas arbetskraft som ska bestämma hur länge de ska få vistas i Sverige. Om det finns en sådan efterfrågan i fem månader får de arbetstillstånd i fem månader, finns det en sådan efterfrågan i ett år får de arbetstillstånd i ett år et cetera. I detta avseende finns ett starkt inslag av gästarbetarpolitik i 2008 års invandringspolitik. Jag hävdade ovan att statliga myndigheter utförde en noggrann övervakning av migranter under perioden 1954-67. 2008 års invandringspolitik involverar arbetsgivare i övervakningen på ett betydligt mer djupgående sätt än tidigare. Den specifika utformningen av övervakningen medför att arbetsgivarens makt över migranter förstärks. Att migranterna binds till en viss arbetsgivare, och att giltighetstiden i arbetstillstånden är starkt kopplade till den plane-

rade anställningstiden, visar på en sådan förändring. Om migranter vill fortsätta vistas och arbeta i Sverige, har de ett starkt intresse att anpassa sig till arbetsgivares krav. Om de inte gör det, riskerar de ett förlora sitt arbete, och i förlängningen sin rätt att vistas i Sverige.³

ÖKAD STATLIG KONTROLL 2011–2014

Reformerna 2008 var ambitiösa i sin strävan att liberalisera styrningen av migrationen och att delegera inflytande till arbetsgivare. Denna ambition har i vissa avseenden misslyckats, och myndigheterna har börjat återta en del av kontrollen över migrationen. Migranternas arbetsvillkor var svagt reglerade i 2008 års politik, samtidigt som Migrationsverkets möjligheter att kontrollera att avtal följdes var begränsade. Det ledde till flera fall av missbruk av reglerna och utnyttjande av migranter (Calleman & Olsson 2015b). Det har till exempel förekommit fall där migranter blev lovade en lön när de ingick en överenskommelse med arbetsgivaren i hemlandet, men efter att de rest in i Sverige fick de betydligt lägre lön än de blivit lovade eller rentav ingen lön alls. Efter flera uppmärksammade fall av missbruk av reglerna skärptes därför kontrollen av arbetsgivare 2011-12 och därefter igen 2014. Detta har gjort det svårare att utnyttja migranternas svaga position, samtidigt som det ökat risken att migranter som befinner sig i Sverige ska mista sitt uppehållstillstånd. Tillståndet för en arbetskraftsmigrant att vistas i Sverige kan återkallas, om en kontroll från Migrationsverket visar att migranten fått arbetstillstånd på felaktiga grunder, eller om lön och övriga arbetsvillkor varit sämre än det som följer av kollektivavtal eller av praxis i yrket i fråga (Migrationsverket 2016a). Tabell 1 visar ansökningar om förlängt arbetstillstånd 2009-14. Tabellen visar att det 2012 skedde en kraftig ökning av andelen avslag på ansökningar om förlängt arbetstillstånd. Den betydande andelen avslag på ansökningar om förlängt arbetstillstånd indikerar att 2008 års invandringspolitik befinner sig ganska långt ifrån en politik för permanent bosättning. Mönstret är likartat när det gäller beslut om förstagångsansökningar. Även andelen avslag på förstagångsansökningar har ökat.

³ Det bör påpekas att privata aktörer var involverade i övervakningen av migranter även under 1950- och 1960-talen, till exempel skulle en arbetsgivare göra en skriftlig anmälan till polisen när en utländsk medborgare påbörjade och avslutade en anställning hos denne (SOU 1967: 18 s. 222). Myndigheterna kontrollerade på grundval av dessa anmälningar att migranten hade arbetstillstånd. Emellertid kan detta system inte jämföras med det sätt på vilket arbetsgivare involverats i övervakningen sedan 2008 och det inflytande de har på migranternas möjligheter att vistas i Sverige: denna djupgående involvering av arbetsgivare saknar motstycke under efterkrigstiden.

Tabell 1: Ansökningar om förlängt arbetstillstånd 2009-14.

År	Antal ansökningar	Bifall	Avslag	Övriga*
2009	2477	2338	28	111
2010	2427	2316	44	67
2011	4408	4142	106	160
2012	5730	4951	477	302
2013	7931	6430	1077	424
2014	8715	7599	777	339

* Avskrivna/avvisade ärenden samt ärenden som lämnats utan åtgärd.

Källa: Migrationsverket 2016c.

AVSLUTNING

Det finns en djupgående klyfta mellan invandringspolitiken 1954-72 och den som infördes 2008. Mellan dessa perioder har det skett en förändring av den historiska kontexten, vilket påverkat utformningen av invandringspolitiken. Invandringspolitiken 1954-72 formades av socialdemokratin politiska dominans (Schierup m fl 2006). Det fanns en stark tro på den interventionistiska staten och att staten kunde förbättra befolkningens levnadsvillkor. På grund av en hög efterfrågan på arbetskraft, särskilt inom tillverkningsindustrin, betraktades arbetskraftsinvandring som nödvändigt av de viktiga sociala aktörerna. Staten var djupt involverad i styrningen av migrationen, och fackliga organisationer utövade betydande inflytande på antalet som kunde resa in. Det var emellertid viktigt för arbetarrörelsen att invandringen inte hotade den "svenska välfärdsmodellen" (Bucken-Knapp 2009). När invandringen uppfattades som ett hot mot den "svenska välfärdsmodellen" gav det upphov till restriktiva reaktioner.

2008 års invandringspolitik, å andra sidan, utformades av en offensiv borgerlighet i vad som kan kallas en neoliberal historisk kontext. Reformerna av invandringspolitiken rullade tillbaka den djupa statliga inblandningen i migrationen, och försvagade de fackliga organisationernas inflytande. Arbetsgivare fick ett betydligt större inflytande över antalet som får resa in. Arbetsgivare involveras dessutom i övervakningen av migranter på ett mer djupgående sätt än i tidigare perioder.

Förändringarna 2008 följdes av ett antal fall av missbruk av reglerna och grovt utnyttjande av migranter. Därför skärptes kontrollen av arbetsgivare efter några år, vilket ledde till en ökad andel avslag på ansökningar om arbetstillstånd. En del migranter som redan befann sig i Sverige nekades förlängt uppehållstillstånd, och de tvingades därmed resa tillbaka till hemlandet eller stanna kvar "illegalt". Många migranter lever således under ett reellt hot om att förlora sin rätt att vistas i Sverige, vilket bidrar till att skapa en prekär situation i deras arbetsliv.

Det skedde viktiga förändringar av migrationskontrollen under perioden 1954-72, vilka hade långtgående konsekvenser. Fram till 1967 fördes en expansiv politik när det gäller antalet som fick invandra till Sverige. Samtidigt utförde myndigheterna en ingående övervakning av de migranter som var anställda i landet. Migranter beviljades uppehållstillstånd med kort giltighetstid sin första tid i Sverige. Det fanns inga garantier att de skulle få fortsätta att vistas i Sverige, men ju längre tid de vistades i landet desto större chans var det att de skulle beviljas en permanent status. Denna invandringspolitik accepterades mer eller mindre av de viktiga sociala aktörerna fram till mitten av 1960-talet, då arbetskraftsinvandringen från Sydeuropa ökade. Den ökade migrationen bidrog till att myndigheterna skärpte gränskontrollerna 1967; detta var ett krav bland annat från fackföreningsrörelsen. Samtidigt skedde en förändring av kontrollen av de migranter som redan vistades i landet: övervakningen av dem minskade och det blev enklare för dem att byta arbetsgivare som de önskade. Från 1967 sker istället en noggrann kontroll av migranter innan de släpps in på den svenska arbetsmarknaden. Svensk invandringspolitik blir med dessa förändringar en politik för permanent bosättning. Migranternas rättigheter utvidgades och hade migranter väl fått arbetstillstånd beviljades de i praktiken en permanent status.

En drivkraft i den socialdemokratiskt präglade migrationskontrollen 1954-72 var att övervaka att maktbalansen i arbetslivet inte rubbades och att begränsa arbetsgivares makt över migrantarbetare. Arbetskraftsinvandringen var acceptabel för fackliga organisationer under dessa förutsättningar. 2008 års invandringspolitik går – avsiktligt eller ej – i motsatt riktning. Den förändrar maktbalansen mellan arbetsgivare och inhemska arbetare och ökar arbetsgivares makt över migrantarbetare. Varaktigheten i uppehållstillstånden är starkt beroende av den planerade anställningstiden, och i princip kan migranter få tillstånd att vistas i Sverige så länge de har en anställning. Vill migranter stanna i Sverige är de därmed starkt beroende av att arbetsgivare vill behålla dem i sin arbetsstyrka. En del migranter besitter förvisso värdefulla kvalifikationer som gör att de får stanna kvar, men i andra fall är möjligheten till förlängt uppehållstillstånd beroende av att migranter anpassar sig till arbetsgivares krav på lönenivå och arbetsförhållanden. Om de inte anpassar sig till sådana krav riskerar de att förlora sin anställning och i förlängningen sin rätt att vistas i Sverige. Migranter är dessutom bundna till en viss arbetsgivare, vilket tenderar att öka deras beroende av arbetsgivaren. Under perioden 1954-72 hade migranter rätt att byta arbetsgivare som de önskade inom ett visst yrke, och denna restriktion mjukades rentav upp i början av 1970-talet.

REFERENSER

- AMS cirkulärmeddelande U:5/1967, i *Länsarbetsnämnden i Malmöhus läns arkiv*, Ellc: 16.
- Boltanski L, Chiapello E (2007): *The new spirit of capitalism*. London: Verso.
- Boswell C, Geddes A (2011): *Migration and mobility in the European Union*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- Bucken-Knapp G (2009): *Defending the Swedish model: Social democrats, trade unions, and labour migration policy reform*. Lanham: Lexington Books.
- Calleman C, Olsson P H (2015a): Inledning. I: Calleman C & Olsson P H (red.) *Arbetskraft från hela världen: Hur blev det med 2008 års reform?*, Stockholm: Delmi.
- Calleman C, Olsson P H (2015b): Avslutande reflektioner. I: Calleman C & Olsson P H (red.) *Arbetskraft från hela världen: Hur blev det med 2008 års reform?*, Stockholm: Delmi.
- Cerna L (2014): Attracting high-skilled immigrants: Policies in comparative perspective. *International Migration*, 52(3)69-84.
- Cohen R (1997): *The new helots: Migrants in the international division of labour*. Oxford: Oxford Publishing Services.
- De Genova N P (2002): Migrant 'illegality' and deportability in everyday life. *Annual Review of Anthropology* 31(1)419-447.
- Ekenger K, Wallen F (2002): *Invandring för tillväxt och nya jobb*. Stockholm: Svensk Näringsliv.
- Ellermann A (2013): When can liberal states avoid unwanted immigration?: Self-limited sovereignty and guest worker recruitment in Switzerland and Germany. *World Politics*, 65(3)491-538.
- Fahimi B (2001): *Globalisering och arbetsmarknad: Öppna den svenska arbetsmarknaden*. Stockholm: Svenskt Näringsliv.
- Foucault M (1993): *Övervakning och straff: Fängelsets födelse*. Lund: Arkiv.
- Frank D (2005): *Staten, företagen och arbetskraftsinvandringen – en studie av invandringsspolitiken i Sverige och rekryteringen av utländska arbetare 1960-1972*. Växjö: Växjö University Press.
- Frank D (2012): State, union and unauthorized migrants: A case study of deportation policy in Sweden." *Nordic Journal of Migration Research*, 2(4)298-307.
- Freeman G P (1995): Modes of immigration politics in liberal democratic states. *International Migration Review*, 29(4)881-902.
- Hammar T (2009): Comparative analysis. I: Hammar, T (red.) *European immigration policy: A comparative study*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Haus L A (2002): *Unions, immigration, and internationalization: New challenges and changing coalitions in the United States and France*. New York: Palgrave Macmillan US.
- Johansson M. (2013): Facket: "Det är ren människohandel". *SVT: Uppdrag granskning*.
- Kemp A, Rajiman R (2014): Bringing in state regulations, private brokers, and local employers: A meso-level analysis of labor trafficking in Israel. *International Migration Review*, 48(3)604-642.
- Kungl. Arbetsmarknadsstyrelsens cirkulär U: 1, den 11 nov 1954.
- Kungl. Arbetsmarknadsstyrelsens cirkulär U1, den 15 nov. 1971.
- Lahav G (1998): Immigration and the state: The devolution and privatisation of immigration control in the EU. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 24(4)675-694.
- Lahav G, Guiraudon, V (2000): Comparative perspectives on border control: Away from the border and outside the state. I: Andreas, P och Snyder, T (red) *The wall around the West: State borders and immigration controls in North America and Europe*. Lanham: Rowman och Littlefield.
- LO (2013): Fusk och utnyttjande – om avregleringen av arbetskraftsinvandringen. Landsorganisationen i Sverige.
- Lundh C, Ohlsson R (1999): *Från arbetskraftsimport till flyktinginvandring*, 2:a reviderade upplagan. Stockholm: SNS Förlag.
- Messina A M (2007): *The logics and politics of post-WWII migration to Western Europe*. New York: Cambridge University Press.
- Migrationsverket (2016a): <http://www.migrationsverket.se/Privatpersoner/Arbeta-i-Sverige/Forlanga-tillstand.html> (Hämtad 2016-10-21).
- Migrationsverket (2016b): <http://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik/Oversikter-och-statistik-fran-tidigare-ar.html> (Hämtad 2016-10-21).
- Migrationsverket (2016c): *Ekonomiavdelningen-Statistik*.

- Miles R (1987): *Capitalism and unfree labour: Anomaly or necessity?*. London & New York: Tavistock Publications.
- Murhem S, Dahlkvist A (2011): Arbetskraftsinvandring och egenintresse – Arbetsmarknadens parter och liberaliseringen av det svenska regelverket för arbetskraftsinvandring. *Arbetsmarknad & Arbetsliv*, 17(3)37-51.
- Neergaard A (2015): 'Det fackliga löftet': Solidaritet, fackföreningsrörelse och arbetskraftsinvandring. I: I: Calleman C & Olsson P H (red.) *Arbetskraft från hela världen: Hur blev det med 2008 års reform?*, Stockholm: Delmi.
- Olsson L (2002): 'Det var bara galizer i kaolinen...': Om arbetskraftsimport och etnisk arbetsdelning vid Ifö kaolinbruk i Bromölla i början av 1900-talet. I: Olsson, L & Åkerman, S (red): *Hembygden & världen: festskrift till Ulf Beijbom*. Svenska emigrantinstitutet, Växjö.
- Regeringens proposition (1927: 198): *Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om utlännings rätt att här i riket vistas*.
- Regeringens proposition (2007/08: 147): *Nya regler för arbetskraftsinvandring*.
- Ruhs M (2013): *The price of rights: Regulating international labor migration*. Princeton University Press, Princeton.
- Schierup C-U, Hansen P, Castles S (2006): *Migration, citizenship, and the European welfare state: A European dilemma*. Oxford: Oxford University Press.
- SOU 2006:87: *Arbetskraftsinvandring till Sverige – förslag och konsekvenser*.
- SOU 1967: 18: *Invandringen: Problematik och handläggning*.
- Tichenor D (2002): *Dividing lines: The politics of immigration control in America*. Princeton & Oxford: Princeton University Press.
- Woolfson C, Olsson P H, Thörnqvist C (2012): Forced labour and migrant berry pickers in Sweden. *International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations*, 28(2)147–176.
- Zolberg A R (1999): Matters of state: Theorizing immigration policy. I: Hirschman C, Kasinitz, P & Wind J D (red): *The handbook of international migration: The American experience*, New York.